

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 29.051.004,
д.е.н., доц. О. О. Зеленко,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

ВІДГУК

**Попадинця Назарія Миколайовича – офіційного опонента
на дисертацію Білоус Яни Юріївни
на тему «Організаційно-економічне забезпечення розвитку об'єднаних
територіальних громад», подану на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 051 – Економіка
(галузь знань 05 "Соціальні та поведінкові науки")**

1. Ступінь актуальності обраної теми.

У результаті децентралізації органи місцевого самоврядування отримали більше прав та можливостей, що дало змогу ефективніше використовувати різні типи ресурсів і підвищити відповідальність за їх використання. У свою чергу ефективна реалізація реформи адміністративно-територіального устрою в Україні в даний час залежить від розробки та використання ефективних економічних механізмів у системі управління територіальними громадами. Проблеми ефективного використання потенціалу природних ресурсів в умовах адміністративно-територіальної реформи впливають насамперед на місцевий рівень, зокрема через те, що більшість громад не мають інформації про те, якими ресурсами вони володіють та як їх правильно використовувати для розвитку територіальних громад. Вирішення цих проблем безпосередньо пов'язано зі створенням нових адаптивніших та гнучкіших форм організації систем управління територіальними громадами. При цьому важливим чинником є участь мешканців громади в управлінні та контролі за використанням ресурсів на їх території. Зважаючи на важливість вирішення цих

дослідження є важливим кроком у розробці та впровадженні організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ).

Проведене дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України» (м. Київ) – "Економіко-правове забезпечення розвитку новоутворених територіальних громад" (номер державної реєстрації 0117U002306, 2017-2019 рр.); "Ідентифікація та позиціонування об'єднаних територіальних громад Луганської й Донецької областей" (номер державної реєстрації 0119U101811, 2019-2021 рр.); та Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України (м. Сєвєродонецьк) – "Теоретико-методологічні основи управління для забезпечення сталого розвитку на регіональному рівні в умовах гібридних загроз та постконфліктної трансформації" (номер державної реєстрації 0119U100436, 2019-2021 рр.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

За результатами вивчення матеріалів дисертації, ознайомлення з публікаціями дисертанта можна зробити такі висновки.

Наукові положення висвітлені в роботі є достатньо обґрунтованими та достовірними, змістовними і несуперечливими. Логіка дослідження є цілком зрозумілою та легко може бути простежена – від аналізу передумов та сутності організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ до удосконалення підходів до формування організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ. Висновки дисертаційної роботи є обґрунтованими, вони пройшли належну апробацію.

Теоретичною основою дослідження послуговували фундаментальні положення та наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі розвитку

продуктивних сил та регіональної економіки, теорій регіонального менеджменту.

Наукові положення дисертації викладено в логічній послідовності та всебічно обґрунтовані. Висновки є логічним завершенням і загальним підсумком здійснених автором досліджень. Зміст дисертації Я. Ю. Білоус свідчить про достатнє володіння автором методами економічних досліджень, що дозволило провести глибокий аналіз проблеми організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ, зробити відповідні висновки та довести їх обґрунтованість.

У вирішенні поставлених у дисертації завдань автором використано широке коло сучасних методів дослідження. Особливої уваги заслуговує застосування методу економічна та організаційно-управлінська діагностики (при проведенні діагностики розвитку ОТГ та багатокритеріальному оцінюванні областей діагностики), синтезу (при розробленні прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад) та методу багатокритеріального управління (при розробці підходу до впровадження та реалізації партисипативного бюджету як елемента організаційно-економічного забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад та при розробці підходу до формування безпекоорієнтованих систем управління розвитком об'єднаних територіальних громад).

Достовірність отриманих результатів, висновків та рекомендацій підтверджується теоретичним обґрунтуванням базових положень організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ, опрацюванням автором значної кількості фахової літератури, використанням теоретичних положень теорії регіонального розвитку для обґрунтування концепції організаційно-економічного забезпечення розвитку. Використанням в дослідженні офіційних статистичних даних, застосуванням методів діагностики, апробацією результатів дослідження на міжнародних наукових конференціях, впровадженням результатів дослідження в діяльності територіальних громад.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок про обґрунтованість і достовірність, представлених у роботі наукових положень висновків і рекомендацій, про високий науковий рівень та наукову підготовленість здобувача.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Теоретичні положення, які викладено в дисертації, дозволили сформулювати сукупність результатів, які можна вважати науковою новизною поданого дослідження, а саме:

- уточнено визначення поняття "організаційно-економічне забезпечення розвитку ОТГ", що розглядається як управлінська діяльність в організаційній та економічній підсистемах ОТГ з метою створення умов для кількісних та якісних позитивних змін в результатах діяльності ОТГ (підрозділ 1.3);

- уточнено структуру організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ шляхом структурування управлінської діяльності в ОТГ з позиції організаційно-економічної єдності відповідних підсистем (підрозділ 1.3);

- уточнено прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ, який базується на застосуванні інструментарію, що враховує особливості та характеристики організаційної та економічної підсистем (підрозділ 3.1);

- удосконалено процедуру впровадження та реалізації партисипативного бюджету для збільшення потенціалу розвитку ОТГ шляхом додавання до критеріїв відбору учасників організаційних та економічних критеріїв (підрозділ 3.2);

- удосконалено підхід до формування безпекоорієнтованої системи управління розвитком ОТГ та передбачає зміни в організаційній та економічній підсистемах і активізацію взаємодії органів управління з інституціями підтримки розвитку (підрозділ 3.3);

- отримала подальшого розвитку методика діагностики розвитку ОТГ шляхом адаптації процедур діагностики розвитку ОТГ як організаційно-економічної системи: ідентифікації та декомпозиції областей діагностики розвитку; визначення окремих критеріїв їх оцінювання; розробки шкали оцінювання та визначення її атрибутивних значень і відповідної графічної інтерпретації та представлення результатів діагностики (підрозділ 2.3).

Проведений аналіз положень наукової новизни, розробок, висновків та рекомендацій дисертаційної роботи дозволяє встановити, що такі положення відповідають вимогам щодо обґрунтованості, наукової новизни, вірогідності, представляють собою самостійні розробки автора, мають наукову цінність та практичну значущість і відповідають вимогам, які пред'являються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

4. Теоретичне та практичне значення роботи, використання результатів дослідження

Підходи та рекомендації, викладені в дисертації, становлять собою теоретичну та методичну основу організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ. Теоретичне значення результатів дослідження полягає у розвитку теоретичних положень теорії регіонального розвитку, які базуються на глибокому опрацюванні теоретичних підходів до організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ, уточненні визначення поняття організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ та його структури. Комплексне застосування отриманих теоретичних здобутків сприяє узагальненню теоретичних розробок та засад у відповідності до нових вимог системи управління ОТГ та новим викликам змінного зовнішнього середовища.

Використання практичних результатів роботи базується на використанні отриманих результатів як методичної основи організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ. До таких рекомендацій, належать пропозиції автора щодо:

- застосування процедур абсолютної та відносної діагностики розвитку ОТГ як соціально-економічної системи та визначення пріоритетів управлінського впливу;

- використання процедур впровадження партисипативного бюджету для збільшення потенціалу розвитку ОТГ;

- формування безпекоорієнтованої системи управління ОТГ громад в умовах постконфліктної трансформації.

Отримані результати дослідження знайшли практичне застосування в діяльності апарату управління Красноріченської селищної ради (довідка № 02-26/1164а від 17.12.2020 р.), Нижньодуванської територіальної громади Луганської області (довідка № 02-25/1530/1 від 24.12.2020 р.) та Для Агенції регіонального розвитку Луганської області (довідка №APP/02/12-1 від 15.10.2020 р.).

5. Оцінка змісту та завершеності дисертації

Аналіз змісту дисертації, опублікованих праць підтверджує достатній ступінь завершеності наукових розробок, обґрунтованим змістом висновків і рекомендацій, що містяться у дисертації і виносяться на захист.

Робота характеризується науковим стилем викладення. Розділи та підрозділи дисертації представлено у логічному зв'язку та послідовності. Викладені результати достатньо повно обґрунтовано та аргументовано. Зміст дисертації відповідає спеціальності 051 "Економіка". Мета дослідження відповідає темі дисертації.

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 225 сторінках. Список використаних джерел містить 314 найменувань.

Всі розділи та підрозділи дисертаційної роботи містять результати, які становлять суттєвий науковий інтерес, є обґрунтованими та достовірними.

У першому розділі «*Передумови організаційно-економічного забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад*» проаналізовано темпи створення

ОТГ та фінансових показників місцевих бюджетів ОТГ, який показав позитивну динаміку (с. 44-46), що свідчить про ефективність та успішність впровадження реформи; проаналізовано кількість змін, внесених до перспективних планів створення ОТГ в регіонах України, що дало змогу продемонструвати активність процесу (с. 41); узагальнення проблематики на мезорівні, національному рівні та рівні громад дало змогу розділити їх на соціально-економічні та організаційно-управлінські (с. 49); у результаті дослідження теоретичних передумов розвитку ОТГ виділено організаційну та економічну ознаки ОТГ (с. 67); у результаті застосування системного підходу ОТГ представлено як систему з організаційною та економічною підсистемами (с. 69); виокремлено змістовні ознаки організаційно-економічного забезпечення (с. 75), що надало підґрунтя для погляду на ОТГ з позиції єдності організаційної та економічної підсистем та уточнення поняття організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ (с. 87).

У другому розділі *«Діагностика розвитку об'єднаних територіальних громад»* проаналізовано підходи до діагностики розвитку ОТГ та методик оцінювання розвитку ОТГ, всю їх сукупність поділено на підходи, які покладено в основу методик, що використовують органи державної влади, міжнародні організації та науковці (с. 96-112), серед недоліків методик, що застосовують експерти та науковці, зазначено їх фрагментарний характер (с. 115); запропоновано методику діагностики розвитку ОТГ (с. 142), застосування якої дало змогу здійснити абсолютну та відносну діагностику розвитку ОТГ як організаційно-економічної системи (с. 143-149); отримано результати діагностики розвитку ОТГ, що дали змогу визначити пріоритетні напрями організаційно-економічного забезпечення розвитку та обґрунтувати необхідність розробки прикладного підходу до організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ (с. 150-153).

У третьому розділі *«Формування організаційно-економічного забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад»* запропоновано прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ

(с. 156-175); визначено сфери розвитку ОТГ (с. 158); визначено основні принципи запропонованого прикладного підходу (організаційної ефективності, економічної доцільності, партисипативності в управлінні, прозорості та інклюзивності) (с. 158) та визначено його базові складові (с. 159); визначено переваги партисипативного бюджету (с. 186), виокремлено та охарактеризовано організаційний, економічний, політичний та соціальний ефекти від запровадження партисипативного бюджету в ОТГ (с. 187); розроблено модель та виділено основні етапи партисипативного бюджету (с. 188), які слід застосовувати в організаційно-економічному забезпеченні розвитку територіальних громад регіонів України; удосконалено процедуру впровадження та реалізації партисипативного бюджету (с. 192); удосконалено підхід до формування безпекоорієнтованої системи управління розвитком ОТГ (с. 195-218); визначено теоретико-методологічні складові підходу до формування безпекоорієнтованих систем управління ОТГ (с. 205).

Сукупність розглянутих обставин, проведений аналіз положень, висновків і рекомендацій дисертації дозволяє стверджувати, що вони є достовірними та обґрунтованими, а дисертація – завершеною.

6. Повнота викладення основних положень, висновків і рекомендацій дисертації в наукових працях зарахованих за темою дисертації

Основні наукові положення дисертації, результати досліджень, практичні рекомендації знайшли повне відображення у 32 опублікованих наукових працях здобувача, серед яких 8 статей у фахових виданнях України, 3 – у міжнародних наукових виданнях (одне з яких індексується у міжнародній наукометричній базі SCOPUS), 3 статі у монографіях (колективних), 18 у матеріалах науково-практичних конференцій. Опубліковані праці відображають зміст дисертації. У роботах, опублікованих у співавторстві зазначено особистий внесок здобувача. Результати досліджень пройшли достатню апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня.

Аналіз публікацій здобувача свідчить про їхню відповідність п. 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

7. Дотримання норм академічної доброчесності.

Аналіз матеріалів дисертації та наукових публікацій здобувача, у яких висвітлені основні наукові результати дослідження, не дає підстав констатувати допущення порушень академічної доброчесності. Дисертація містить посилання на джерела інформації за кожним випадком використання ідеї, розробок, тверджень, відомостей; відповідає нормам законодавства.

8. Дискусійні положення щодо змісту дисертації

В цілому є всі підстави результати дисертаційної роботи оцінити позитивно. Втім, незважаючи на загальну позитивну оцінку, вважаю за доцільне зупинитися таких дискусійних положеннях.

1. Не зрозуміло застосування автором сполучення ОТГ. Адже відповідно до Постанови ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів» № 807-ІХ від 17.07.2020 р. змінилася термінологія і на сьогодні застосовується термін територіальна громада без використання ознаки «об'єднана» на початку назви, оскільки процес об'єднання вже завершено. Хоча сам автор зазначає на (с. 34) про коректність використання терміну «територіальна громада», проте залишається не зрозумілим чому не внесено відповідні зміни в роботу.

2. У роботі недостатньо уваги приділено статистичному обґрунтуванню необхідності організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ, було б доцільно подати картину стану ОТГ та ефективності їх розвитку.

3. Уточнене автором визначення "організаційно-економічного забезпечення розвитку" (с. 87) було б доцільно доповнити ширшим трактуванням з зазначенням – які саме складові розвитку варто враховувати та

який взаємозв'язок між ними. Запропонована на рис. 1.14 дисертації структура організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ (с. 91) є дещо фрагментарний і не розкриває в повній мірі сутність цієї взаємодії.

4. Доцільно було б більше уваги приділити аналізу конкретних інструментів оцінювання розвитку, які застосовуються в рекомендаціях різних органів виконавчої влади (с. 102-106). Не зрозуміло, чому автор звертає увагу лише на недоліки (с. 115) застосування цих методик, а не конкретизує їх зміст та відповідні показники, які в них застосовуються.

5. Запропонований автором прикладний підхід до організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ (с. 158-160) є дещо загальним та теоретичним. Не зрозуміло чому автор вказує на його прикладну характеристику, адже прикладні інструменти, які можна застосовувати в організаційній та економічній підсистемі ОТГ автором не розроблено.

6. Не достатньо зрозуміло чому у підрозділах 3.2 та 3.3 дисертації автор акцентує увагу на удосконаленні процедури впровадження партисипативного бюджету та формуванні безпекоорієнтованих систем управління розвитком ОТГ, адже це є лише окремі напрями організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ. Більш цікавим було б розробити конкретні інструменти та способи організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ.

Зазначені зауваження не зменшують загальну високу оцінку дисертації.

9. Загальна оцінка дисертаційної роботи та її відповідність чинним вимогам

Дисертація Білоус Яни Юріївни є завершеним логічно побудованим науковим дослідженням, результатом якого є вирішення актуального науково-практичного завдання організаційно-економічного забезпечення розвитку ОТГ. Вибрана для дослідження тема є актуальною. Поставлена мета дисертації є досягнутою, а сформульовані завдання – виконаними. Результатам, висновкам та рекомендаціям дослідження властиві наукова новизна та практична значущість. Робота виконана на високому теоретичному рівні з використанням

сучасних теоретичних положень і сукупності методів наукового дослідження. Дисертацію написано науковим стилем, державною мовою.

Наукові результати, що містяться у дисертації, відповідають спеціальності 051 «Економіка», за якою робота подана до захисту.

За результатами аналізу змісту поданої на відгук дисертації на тему: «Організаційно-економічне забезпечення розвитку об'єднаних територіальних громад» можна дійти висновку, що за своїм змістом і фаховим спрямуванням вона відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40, та пп. 9-12 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 06 березня 2019 р. № 167, а її автор, Білоус Яна Юріївна, заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»).

Офіційний опонент :
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділу регіональної економічної політики
ДУ «Інститут регіональних
досліджень ім. М. І. Долішнього
НАН України» (м. Львів)

Н. М. Попадинець

